

בענין קנין כסף ושטרות ש"ק

- (א) **בבא מציעא מז:** אמר ר' יוחנן דבר תורה **מעוֹת קוֹנוֹת**¹ ומפני מה אמרו משיכה קונה גזירה שמא תפול דליקה באונס אי מוקמת להו ברשותיה מסר נפשיה טרח ומציל ואי לא לא מסר נפשיה טרח ומציל. ריש לקיש אמר **משיכה מפורשת מן התורה** מאי טעמא דריש לקיש אמר קרא וכי תמכרו ממכר לעמיתך או קנה מדי עמיתך דבר הנקנה מדי ליד. ורוב ראשונים פסקו כרב יוחנן, ושיטת רש"י לפסוק כריש לקיש.
- (ב) **קידושין כו.** נכסים שיש להם אחריות נקנין בכסף ובשטר ובחזקה. שאין להם אחריות אין נקנין אלא במשיכה. נכסים שאין להם אחריות נקנין עם נכסים שיש להם אחריות בכסף ובשטר ובחזקה.
- (ג) **משנה שבועות מב:** ואלו דברים שאין **נשבעין עליהן** העבדים והשטרות והקרקעות. אין בהן **תשלומי כפל** ולא תשלומי ארבעה וחמשה. **שומר חנם** אינו נשבע **נושא שכר** אינו משלם. וע' בגמרא שם, תשלומי כפל מנלן דתנו רבנן על כל דבר פשע **כלל** על שור ועל חמור ועל שה ועל שלמה **פרט**. על כל אבדה **חזר וכלל** כלל ופרט וכלל אי אתה דן אלא כעין הפרט מה הפרט מפורש דבר המטלטל **וגופו ממון** אף כל דבר המטלטל **וגופו ממון** יצאו קרקעות שאין מטלטלין יצאו עבדים שהוקשו לקרקעות **יצאו שטרות שאע"פ שהן מטלטלין שאין גופן ממון**. ופ' אין גופו ממון הוא דאין להם ערך עצמי, ואינם עומדים אלא לראיה.
- (ד) ומבואר דכסף הוי דבר שגופו ממון, ושטר, דנתמעט מכמה דיני כסף הוי דבר שאינו גופו ממון.
- (ה) והנה דנו האחרונים על כסף שלנו היום, דבעצם אין לו שוויות עצמי, והוא רק כעין 'שטר חוב' על אוצר המלך. ועוד, בזמנינו כידוע אינו אפילו שטר חוב, אלא הסכם לאומי להשתמש בו, וממילא יש לדון אם דינו ככסף כיון דלכאורה אין גופו ממון.
- (ו) **ע' שו"ת חת"ס יור"ד קל"ד דדן בזה:** וז"ל שם, "אבל גדר מטבע הוא שגזר המלך עליו שתצא. ומי שממאן מלימכר וליקח באותו המטבע יתחייב ראשו למלכות. ודינא דמלכותא דין אמת ומשפט צדק הוא בזה ולא מלכותא דארעא לחוד גזר עליו אלא גם מלכותא דרקייעא ית"ש כמבואר פרק מקום שהנהגו פסחים נ"ד ע"ב והיינו מטבע שגופו ממון. ואין חילוק אם יהיה זהב או כסף או נייר. ואין לומר בזה שאינו עומד אלא לראיה שבו, דהרי קמן שכמה פעמים העם מסופקים בגירעון כסף וטוב היה להם שלא למכור אותם, ועל כרחם צריכים למכור מפני אימת המלכות כי כן יסד, נמצא הראיה שלו אינו שוה להם, רק הגזירה היא המקיימת טבען בעולם. משא"כ שטר, אפילו על עשיר היותר גדול ואפילו על המלך בימי עשרו אשר בודאי יהיה עובר לסוחר לכל אדם, מכל מקום אינו אלא מפני הראיה שבו שיודעים שזה הוא אדם בטוח אבל אין גופו ממון שאם ירצה שלא ליקחו מי יכוף על זה".

¹ ע' רש"י קידושין מו: דכתיב ונתן הכסף וקם לו. ותוס' בכורות יג: או קונה מיד עמיתך, סתם קנין היינו כסף.

- (ז) וע' חזו"א חושן משפט ט"ז אות כ"ד דכסף שלנו יש לו דין כסף לכל דינים שבתורה, פדיון בכור, מע"ש וכו'. אבל כמדומה לי, שהמנהג לפדות הבן בכסף ממש אע"פ שמעיקר הדין כסף שלנו יש לו דין כסף.
- (ח) דנו האחרונים מה דינו של 'שי"ק' הנכתב דעל ידו יכל לגבות כסף מן הבאנק. ויש לדון אם הוא כסף ממש, או שטר חוב, או אופן אחר, או יותר גרוע מזה.
- (ט) **קידושין מז:** התקדשי לי **בשטר חוב**, או שהיה לו מלוה ביד אחרים והירשה עליהם, רב מאיר אומר מקודשת וחכ"א אינה מקודשת. לעולם שטר חוב דאחרים והכא במלוה בשטר ובמלוה על פה קא מיפלגי במלוה בשטר במאי פליגי בפלוגתא דרבי ורבנן קמיפלגי, דתניא אותיות נקנות במסירה דברי רבי וחכ"א בין שכתב ולא מסר בין שמסר ולא כתב לא קנה עד שיכתוב וימסור. מר אית ליה דרבי ומר לית ליה דרבי. ואיבעית אימא הכא בדשמואל קמיפלגי דאמר שמואל המוכר שטר חוב לחבירו וחזר ומחלו מחול ואפ' יורש מוחל דמר אית ליה דשמואל ומר לית ליה דשמואל ואיבעית אימא דכ"ע אית להו דשמואל והכא באשה קמיפלגי מר סבר אשה סמכה דעתה מימר אמרה לא שביק ליה לדידי ומחל ליה לאחרני ומר סבר אשה נמי לא מכה דעתה.
- (י) **במלוה על פה במאי פליגי** בדבר הונא אמר רב דאמר רב הונא אמר רב מנה לי בידך תנהו לפלוני במעמד שלשתן קנה. מר סבר כי קאמר רב ה"מ בפקדון אבל מלוה לא ומר סבר לא שנא מלוה ולא שנא פקדון.
- (יא) ומבואר מזה, דשטר חוב דאחרים, היכא דמסר כראוי, בכתיבה ומסירה, וגם באופן דלא יכל למחול דיש כאן סמיכות דעת², בעצם יכל להועיל מדין קנין כסף. וע' ש"ך ק"צ ס"ק א) דגבי קנין כסף ליכא חסרון ד'אין גופו ממון' כיון דסוף סוף יש כאן הנאה ושווי, גמר ומקני³.
- (יב) והנה לדון ה'שי"ק' ככסף עצמי, צ"ע טובא, כיון דאין גופן ממון ואין לו דין כסף כלל כיון דליכא חוק מלכות לקבלן כדברי החת"ס הנ"ל. אבל יש לדון דמהני מדין שוה כסף והנאה כדברי הש"ך שהבאנו. גם יש לדון אם קנוי מדין סיטומתא, אבל זה היה מועיל רק אם יש מנהג ברור להשתמש בו דרך קנין ולא דרך תשלומין.
- (יג) אבל באמת כתבו האחרונים דלכאורה ה'שי"ק' לכאורה גרוע יותר, לכאורה אפילו דין שטר התחייבות אין לו, דהלא לא כתוב בו כלל לשון התחייבות, אלא הוראה בעלמא להבאנק לשלם ממעותיו לכל מי שמציג אותו.
- (יד) מעשה באחד שמסר שי"ק למוסד צדקה, והחזיר המוסד הש"ק על דעת ליטול יותר מזה. ומת הנודב, דכתבו שם דאין המוסד קונה הכסף כלל, כיון דאין כאן משמעות התחייבות בכתיבת שי"ק אלא הוראה בעלמא. וכעין פסק הרשב"א המובא בסמוך.

² ע' קצות החושן ס' ק"צ ס"ק א' שהביא מחלוקת רש"י ותוס' בשטר חוב דאחרים אם לוקח בעלמא סומך דעת או לא, ע"ש.

³ אבל עי' בפתחי תשובה שם ס' ק"צ, דזהו רק בשטר חוב דאחרים, דנתן לגמרי מה שיש לו למוכר. אבל בשטר חוב דידיה גרע, כיון דעדיין 'אגד גביה' לא נחשב נתינת כסף כלל. וצ"ב קצת דהלא עכ"פ עצם שטר התחייבות יש לו שוויות והנאה כדברי הש"ך ומה איכפת לן דהסכום הכתוב בה עדיין אגוד? ואולי אה"נ באופן דקידשה בהנאה זו תהני, דומיא דהנאת מחילת מלוה דמהני, רק סתמא דמילתא דעתה על הסכום הכתוב בשטר, וכסף זה אגוד גביה.

(טו) וע' רמ"א חושן משפט סי' ס"ו סעיף ד', שהביא תשובת הרשב"א דכתב לגבי כתבי הוראות אלו על המלך דאין להם דין שטר, וז"ל "ועוד, קרוב הוא בעיני שאין שטר כזה נקנה אפילו בכתיבה ומסירה לפי שאין שם מתחייב, שהמלך לא חייב עצמו להם באותו סך בשטר זה, אלא שמתחסד עמהם ואומר שיטלו מצותו כך וכך וכו', איני רואה שיכול למכור אפילו בכתיבה ומסירה.

(טז) ולכאורה לפ"ז השי"ק אין לו דין כסף, וגם דין שטר אין לה, ולא שייך למסור לחבירו לקנות.

(יז) ורק נשאר לדונו כמעמד שלשתן, אבל צ"ב כיון דרוב פעמים אין שלשתן מזומן יחד. (יח) ע' חוט שני, ח"ב הלכות שבת, בענין בל תלין פעולת שכיר, שכתב דפריע עם שי"ק, ליכא קיום של בומו תתן, כיון דהוא רק הוראה בעלמא ולא הגיע הכסף ביד הפועל, אבל עכ"פ אינו עובר ג"כ- דהוי כמו המחזה אצל חנווני ושולחני, דכיון דשוב אינו מוטל עליו לפרעם, לא שייך איסור בל תלין.

(יט) וע' אגרות משה חו"מ חלק ב', סי' ט"ו, דכתב שם דשי"ק נחשב כתשלומין גבי שמיטה ע"ש. ואינו מבואר אם כוונתו דהוי כפרעון ממש, או דשוב לא הוה בכלל 'לא יגוש'.

Halachic Status of 'Paper Money' and Checks

- 1) The Gemara records a dispute between Rav Yochanan and Reish Lakish regarding the primary 'kinyan' for movable items; RY holds that they are acquired through payment, while RL holds that the primary kinyan is mishicha. Most rule according to RY.
- 2) Real estate is certainly acquired through payment.
- 3) The Gemara tells us that currency has intrinsic value, while a proof of debt is only said to be a proof to money but not money itself.
- 4) The question arises if our currency today has intrinsic value; after all, it no longer is backed up by any silver, and seemingly is not even a document of debt.
- 5) The chasam sofer explains that the main criteria for establishing intrinsic value is whether it is legal tender or not; meaning, does the law require one to accept it as payment.
- 6) The Chazon Ish also ruled that our currency today has the full halachic status of 'money' due to the law of the land.
- 7) The question arises regarding checks. Perhaps they are money, or perhaps they are at least documents of debt. Or something else.
- 8) According to the chasam sofer, checks cannot be considered money, because there is no law requiring one to accept them.
- 9) Perhaps a custom can establish them as having the status of a kinyan, but that would need to be verified that there is truly a custom.
- 10) Others point out that checks are not even a debt document, because it is merely a directive to the bank to pay the funds, but not an actual obligatory note.
- 11) The poskim say that one would not fulfill their obligation to pay workers with a check, although he would not be in violation either because he gave the worker the ability to collect. Rav Moshe ruled that a check given before shmitta would not be cancelled because it is considered already paid. It is not clear if he would consider the worker paid as well.